

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

Більченко Євгенія Віталіївна

УДК 37 (477) (091) “11”

**ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ КЛИМЕНТА СМОЛЯТИЧА В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ
КУЛЬТУР**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор,
академік АПН України,
Зязюн Іван Андрійович,
Інститут педагогіки та психології
професійної освіти АПН України, директор.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
Нікітчина Світлана Олександрівна,
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди, професор кафедри управління освітою;

кандидат педагогічних наук,

Черкасов Олексій Володимирович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, старший викладач кафедри
теорії та історії педагогіки.

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки
України, м. Вінниця.

Захист відбудеться “21” вересня 2006 р. о _14⁰⁰___ годині на засіданні спеціалізованої вченої
ради Д 26.053.01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м.
Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “15” серпня 2006 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ярошенко О.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інтеграція національної освіти в європейський культурний простір актуалізує проблему відродження самобутніх педагогічних цінностей українського народу, вироблених у процесі співробітництва із світовою гуманістичною традицією. В інформаційну епоху діалог культур перетворюється у суттєвий чинник суспільного розвитку. У Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті зазначається, що система освіти повинна виховувати особистість з демократичним світоглядом, здатну до засвоєння досягнень вітчизняної та зарубіжної культури.

У царині освітньої практики нові ціннісні пріоритети виявляються у запровадженні діалого-культурологічного підходу, що визначає необхідність здійснення історико-педагогічних досліджень міжкультурного діалогу в українській педагогіці, персоніфікованого у творчому доробку видатних мислителів минулого. Конкретним виявом цієї взаємодії є діалог культур в освіті і педагогічній думці Княжої доби, під впливом якого склалися погляди видатного давньоруського мислителя, письменника, політичного і культурного діяча XII ст., другого (після Іларіона) митрополита-русича Климента Смолятича (рік народження невідомий – помер після 1164 р.). У його спадщині присутні антична, візантійська, болгарська, західноєвропейська, а також іудейська, далекосхідна (індійська) й місцева традиції. Світогляд Климента Смолятича формувався в межах середньовічного християнського стилю мислення, зосередженого переважним чином на проблемі морального виховання, у вимірі якої все духовне життя суспільства набувало форми педагогічного процесу.

Специфіка педагогіки Київської Русі обумовлює складність її дослідження. Недиференційованість педагогічної культури вітчизняного Середньовіччя стала причиною її неповного висвітлення в науково-педагогічній літературі. Зазначене особливо стосується педагогічних поглядів Климента Смолятича. Його твір “Послання пресвітеру Хомі” (далі – “Послання”) був відкритий і опублікований тільки в кінці XIX ст., коли одночасно світ побачили два видання даної пам’ятки: спеціальне дослідження видатного російського історика М.Нікольського “Про літературні праці митрополита Климента Смолятича, письменника XII століття” (1892) і текст “Послання” під редакцією бібліотекаря Петербурзької публічної бібліотеки Хр.Лопарьова у збірнику “Пам’ятки стародавньої писемності” (1892). У 1894 р. вийшов переклад пам’ятки на сучасну російську мову в праці Л.Лавровського “Послання митрополита Климента Смолятича Фомі, пресвітеру смоленському, як історико-літературна пам’ятка XII століття”. Постать Климента Смолятича привертала увагу й інших науковців кінця XIX – початку XX ст. (П.Владимиров, М.Возняк, Є.Голубинський, М.Грушевський, митрополит Макарій, М.Приселков, П.Соколов, І.Срезневський). Ними було досліджено релігійно-політичну, просвітницьку й літературну діяльність митрополита, хронологічну канву

його життя, роль мислителя в історії суспільства, церкви і школи східних слов'ян. Здобутки цих авторів стали відправною точкою для радянських і пострадянських фахівців з різних галузей знань, які зверталися до творчості Климента Смолятича. Є.Гранстрем, Н.Гудзій, Н.Понирко, О.Сліпушко досліджували літературні здобутки митрополита; В.Горський, М.Громов, О.Замалеєв, В.Зоц, Л.Левшун – особливості його світогляду й особистісні риси; О.Творогов, М.Тихомиров – церковно-політичну біографію; С.Бабишин, Е.Днепров – окремі аспекти педагогічних надбань. Але в історії педагогіки дане питання не виділялося в окремий предмет вивчення. Водночас про необхідність системного аналізу педагогіки Київської Русі крізь призму творчості видатних мислителів епохи йдеться в розробках М.Демкова, О.Кошельової, М.Лавровського, Ф.Леонтовича, Є.Мединського, С.Миропольського, В.Перетц, В.Струминського, О.Сухомлинської та інших.

Життя й педагогічна творчість Климента Смолятича віддзеркалюють суттєві риси давньоруської педагогіки. Соціальна значущість вивчення її історико-культурних та світоглядних аспектів у поєднанні з недостатньою дослідженістю освітніх ідей митрополита зумовили вибір теми дисертаційної роботи **“Педагогічні погляди Климента Смолятича в контексті діалогу культур”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної теми кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова “Дослідження проблем гуманітарних і соціально-політичних дисциплін” (протокол № 5 від 30 грудня 1999 року). Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (протокол № 5 від 27 листопада 2003 року) та погоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології АПН України (протокол № 6 від 15 червня 2004 року).

Об'єкт дослідження – творча життєдіяльність Климента Смолятича в контексті соціокультурних умов давньоруського періоду.

Предмет дослідження – становлення і функціонування педагогічних поглядів Климента Смолятича та їх вплив на культурний поступ Київської Русі в XII ст.

Мета дослідження: здійснити системний аналіз педагогічних поглядів Климента Смолятича у світлі міжкультурного діалогу періоду Київської Русі та визначити перспективи їх упровадження в практику сучасної освіти.

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

– обґрунтувати доцільність застосування діалогового підходу як методологічної засади системного аналізу культурно-освітнього процесу Київської Русі й творчості Климента Смолятича як його складової;

– розкрити способи відображення діалогічності давньоруської культури XII ст. у творчості Климента Смолятича;

– виявити педагогічні погляди у філософуванні Климента Смолятича та здійснити їх порівняння з провідними орієнтирами сучасної освіти;

– охарактеризувати особливості практичної реалізації педагогічних поглядів Климента Смолятича та визначити напрями їх можливого використання в професійній підготовці сучасного вчителя.

Методи дослідження. Для розв’язання поставлених завдань було застосовано такі методи:

– метод системного аналізу, на основі якого здійснено вивчення й синтез вітчизняних та зарубіжних філософських, педагогічних, історичних, культурологічних праць, першоджерел, а також підручників і посібників;

– метод герменевтичної інтерпретації, який забезпечив реконструкцію смислів педагогічної творчості Климента Смолятича в контексті культурних цінностей доби, релігійно-освітньої біографії мислителя, особливостей його світогляду;

– історико-компаративістський метод, який дав змогу виявити початки окремих висловлених митрополитом освітніх ідей (ідея Премудрості, ідея суспільного поступу) та сприяв співвіднесенню педагогічних поглядів Климента Смолятича з реаліями сучасної освіти;

– метод теоретичного узагальнення, який уможливив формулювання узагальнених висновків і положень дисертаційного дослідження.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання з її вимогами об’єктивності, історизму, діалектичності; діалоговий і типологічно споріднений йому феноменологічний підходи, у світлі яких педагогічна думка розглядається як органічна складова “життєвого світу” культури, як полісемантичний текст у контексті міжкультурної взаємодії певного історичного середовища; формаційний підхід, який постулює соціально-економічну та ідеологічну детермінованість світогляду педагогічних мислителів минулого; цивілізаційний підхід, що виявляє діалогічний, динамічний характер культур як основу розвитку освіти у відповідь на виклик іншої цивілізації; основні ідеї педагогічних розробок ролі і значення персоналії в історико-педагогічному процесі; положення Державної національної програми “Освіта” (“Україна XXI століття”), Законів України “Про освіту” та “Про вищу освіту”, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті щодо культуровідповідності освітньої діяльності, діалектичної єдності загальнолюдських і національних цінностей у навчально-виховному процесі, взаємозв’язку педагогічної теорії і практики.

Теоретичну основу дослідження склали: філософські, історико-культурологічні та педагогічні дослідження сутності й закономірностей діалогу як основи буття культури

(М.Бахтін, В.Біблер, М.Бубер, Ю.Лотман); історичні дослідження розвитку суспільства й державності народів Середньовіччя, у тому числі східних слов'ян (М.Барг, М.Брайчевський, М.Грушевський, Г.Литаврін, Н.Полонська-Василенко, Б.Рибаков, В.Татіщев, М.Тихомиров); дослідження з історії релігійно-філософської думки Київської Русі (С.Аверінцев, В.Горський, О.Замалєєв, Дм.Чижевський), з історії релігії й церкви в стародавній Україні (А.Великий, І.Власовський, Є.Голубинський, Н.Никитенко, Є.Шестун), з історії діалогу культур у Київській Русі (Є.Маланюк, Н.Пикулик, Б.Романов, В.Шохін), з історії давньоруської літератури (П.Владимиров, М.Возняк, М.Кисельова, Д.Лихачов, І.Срезневський), з історії психологічної думки Давньої Русі (М.Соколов, Т.Хомуленко); дослідження з філософії освіти, історії освіти й педагогічної думки, дидактики, теорії виховання, педагогіки і психології професійної освіти (В.Андрущенко, Г.Балл, В.Бондар, Л.Вовк, Н.Дем'яненко, І.Зязюн, О.Мороз, О.Сухомлинська, О.Шевнюк), присвячені розгляду світоглядних засад і принципів гуманістично орієнтованих моделей навчання.

Джерельну базу дослідження склали: літописні матеріали Давньої Русі (“Повість врем'яних літ”, Київський літопис за Іпатіївським, Лаврентіївським та Никонівським списками XIV – XVI ст.); пам'ятки античної літератури (Солон, Ксенофонт, Платон, Плотін); твори середньовічних західноєвропейських та болгаро-візантійських церковних письменників (П'єр Абеляр, Іоанн Дамаскін, Іоанн екзарх Болгарський, Климент Охридський, антологія “Пчела”, “Повість про Варлама та Йоасафа”); твори християнських мислителів педагогічної культури Київської Русі (Іларіон, Володимир Мономах, Климент Смолятич, ігумен Феодосій, чорноризець Георгій, Данило Заточеник, “життя” Феодосія Печерського та Авраамія Смоленського). Окрему групу джерел становлять історико-педагогічні дослідження означеного періоду вітчизняних та зарубіжних науковців кінця XIX – початку XX ст. (М.Демков, М.Лавровський, Ф.Леонтович, В.Лешков, митрополит Макарій, С.Миропольський, М.Погодін, М.Скабланович, К.Харлампович, М.Хмиров); праці радянських істориків педагогіки (С.Бабишин, Е.Днепров, М.Константинов, Є.Мединський, Ф.Науменко, В.Петров, В.Струмінський); твори представників української діаспори (Т.Коструба, І.Огієнко, Н.Полонська-Василенко, С.Русова, Д.Святогірський); сучасні українські праці з історії освіти й педагогічної думки (Н.Гупан, С.Золотухіна, О.Любар, О.Черкасов, І.Юрас). Було також використано матеріали української педагогічної преси від XIX ст. до сьогодення; довідково-бібліографічну літературу; матеріали науково-практичних конференцій; піддано аналізу дисертаційні дослідження з проблеми.

Хронологічні межі дослідження визначаються в контексті сучасної періодизації української культури як цілісної системи, включеної у сферу міжнаціональної духовної взаємодії (М.Попович), та відповідають запропонованій О.Сухомлинською періодизації педагогічної думки в Україні на базі культурологічного, культурно-антропологічного та цивілізаційного

підходів. У дослідженні розглядається перший період її розвитку – період Княжої Доби IX – XVI ст. – на прикладі творчості Климента Смолятича, зафіксованої в літописах у межах 1147 – 1164 рр.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що: вперше здійснено цілісний системний аналіз життя і творчості митрополита Климента Смолятича як складових культурно-освітнього процесу Київської Русі XII ст.; виявлено педагогічні ідеї філософування Климента Смолятича (ідея морально-духовного виховання через розум і знання, ідея формування гуманного ставлення до природи, ідея цілісного розвитку особистості, ідея безкорисливості й любові як вищих цінностей релігійної освіти, ідея патріотичного виховання на засадах діалогу культур) та конкретизовано їх органічний зв'язок з теологічними, антропологічними, гносеологічними, історіософськими та суспільно-політичними уявленнями епохи; окреслено гуманістичні виховні принципи, яких дотримувався Климент Смолятич (єдність філософії та освіти, діалогічність у духовній культурі вчителя, полікультурність, єдність навчання, виховання й розвитку особистості), з урахуванням пріоритетів діалогу-культурологічного підходу в сучасній освіті; обґрунтовано напрями внеску філософсько-гуманістичних цінностей педагогіки Климента Смолятича у зміст вищої педагогічної освіти; набуло подальшого розвитку науково-педагогічне знання про особливості виховних традицій Київської Русі через розгляд останніх на засадах діалогу культур.

Теоретичне значення одержаних результатів. Положення про способи взаємодії культур, виявлені в педагогічній творчості Климента Смолятича, доповнюють наявні наукові знання сутності педагогіки киеворусичів щодо її діалогічності, полікультурності, діалектичної єдності з релігійно-філософськими цінностями. Пропоноване дослідження розширює розуміння освітньо-виховних систем на основі їх гуманізації, аксіологізації та діалогового підходу.

Практичне значення одержаних результатів. Нові наукові положення, сформульовані в дисертації, цілком готові до використання дослідниками в галузі історії школи й педагогіки та застосування при викладанні педагогіки, історії педагогіки, філософії, історії філософії, філософії освіти, релігієзнавства, етики, культурології, історії української та зарубіжної культури, історії України у вищих навчальних закладах, а також при укладанні навчальних програм та підручників із зазначених дисциплін.

Вірогідність результатів дослідження забезпечується методологічним обґрунтуванням вихідних положень дисертації, їх відповідністю сучасному рівню розвитку історико-педагогічної науки, використанням комплексу методів, адекватних предмету і завданням дослідження; підтверджується науковим аналізом історичних джерел у порівняльному, логічному та проблемному аспектах.

Апробація результатів дисертації. Головні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі культурології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Окремі результати роботи отримали апробацію у виступах автора на звітно-науковій конференції викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за 2003 рік “Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету” (м. Київ, 4-5 лютого 2004р.); звітно-науковій конференції молодих учених Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за 2003 рік “Науково-дослідна діяльність молодих вчених: особливості підготовки майбутнього вчителя” (м. Київ, 18-19 травня 2004р.); Міжнародній науково-практичній конференції “Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду” з нагоди 40-річчя науково-педагогічної діяльності кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (м. Київ, 4 жовтня 2004 р.); науково-практичній конференції “Православ’я в Україні: минуле, сучасне, майбутнє” (м. Київ, 16 грудня 2004р.); звітно-науковій конференції викладачів Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова за 2004 рік “Наукові досягнення – в навчальний процес” (м. Київ, 25-26 січня 2005р.); Третій Міжнародній науково-практичній конференції “Роль православних духовних цінностей у формуванні національної свідомості та громадянської позиції сучасної молоді” (м. Київ, 25 березня 2005р.). Використання матеріалів дослідження в лекціях з курсів “Релігієзнавство” та “Культурологія” для студентів із спеціальностей “Психологія”, “Початкове навчання та практична психологія”, “Дошкільне виховання та англійська мова” в Національному педагогічному університеті ім. М.П.Драгоманова сприяло світоглядному становленню майбутніх фахівців відповідно до цінностей діалогу.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти одноосібних публікаціях автора, з яких 7 – у наукових фахових виданнях з педагогічних наук.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (292 найменування) та 1 додатку. Загальний обсяг тексту дисертації – 228 сторінок. З них 174 сторінки складає основна частина.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність дослідження; здійснюється огляд літератури з теми, який дозволяє виявити сутність проблемної ситуації. Визначаються мета, завдання, об’єкт, предмет, методологічні засади дослідження. Крім того, розкриваються наукова новизна, теоретична й практична значущість одержаних результатів, форми їх апробації.

У першому розділі “Педагогічна персоналія Климента Смолятича як феномен діалогу культур” висвітлюється крізь призму діалогового підходу творча життєдіяльність Климента Смолятича на тлі культурних процесів Київської Русі, які склали просторово-часові умови (контекст) цієї діяльності.

Для позначення суспільно-політичної та культурно-освітньої біографії митрополита як чинника його повчальної творчості застосовується категорія “педагогічна персоналія” (Е.Дніпров, О.Сухомлинська), яка фіксує органічну єдність соціокультурного середовища, внутрішнього духовного світу особи та змісту її авторського тексту (тексту культури). Зазначена єдність дозволяє вважати постать Смолятича своєрідним феноменом філософсько-гуманістичної традиції діалогу культур і вимагає обґрунтування діалогового підходу як провідної методологічної засади даного дослідження, правомірність обрання якої базується на результатах аналізу сучасних концептуальних підходів історико-педагогічної науки в Україні. Однією з головних рис, яка їх споріднює, є тяжіння до цілісного системного осмислення історико-педагогічного процесу як органічної складової культурно-цивілізаційного поступу (М.Богуславський, Л.Вовк, О.Сухомлинська, М.Ярмаченко), що створює сприятливі передумови для запозичення окремих підходів з культурології (Н.Гупан), зокрема діалогового підходу. Провідною ідеєю останнього є акцентування конструктивної ролі різних культур світу у становленні й розвитку духовності нації та кожної окремої особистості (Г.Балл, М.Бахтін, В.Біблер, М.Бубер, В.Горський, Е.Гуссерль, М.Данилевський, Ж.Дерріда, В.Дільтей, І.Зязюн, Д.Лихачов, Ю.Лотман, Г.Марсель, Ж.-П.Сартр, П.Толочко, С.Черепанова, К.Ясперс), що у постмодерному баченні еволюціонує в розуміння проблеми діалогу культур як діалогу текстів (“текст у тексті” у Ю.Лотмана й текст у “контексті” культури епохи в Ж.Дерріда, В.Дільтея) та виводить діалогову парадигму на рівень кореспондування з методологічними принципами історизму, феноменології, герменевтики, деконструктивізму.

Ефективність застосування діалогового підходу як методологічної засади історико-педагогічного дослідження освітньої спадщини Київської Русі підтверджується в процесі огляду історіографії з питань давньоруської школи і педагогічної думки (II половина XIX – початок XXI ст.), вивчення яких у традиціях класичної раціоналістичної методології (Є.Голубинський, М.Константинов, С.Миропольський, Ф.Науменко, М.Погодін, В.Петров) не забезпечило повне розкриття їх сутності та потребує розробки філософсько-культурологічного бачення імпліцитної педагогіки Київської Русі в контексті культури, світогляду, картини світу, життєдіяльності персоналії, ідейного змісту створених нею текстів, його кореспондування з освітніми реаліями сьогодення (Е.Дніпров, Л.Геллерштейн, М.Громов, Г.Корнетов, О.Кошельова, В.Струминський та ін.).

Розгляд давньоруської культури й освіти у вимірі категорій діалогового підходу надає можливість виокремити і теоретично обґрунтувати таку їх властивість, як діалогічність – внутрішньо притаманну культурі (освіті) установку на співробітництво з іншою культурою, здатність до творчої взаємодії, відкритість. Діалогічність культури Київської Русі виявляється у її взаємодії з численними культурами різних епох і народів: у першу чергу з візантійською, а також з античною, болгарською, західноєвропейською, східною (іудейською, монгольською, індійською), що свідчить про її складний, багатолінійний характер. Динаміка діалогових процесів на Русі XII ст. спричинила стрімке зростання її сепаратистських намірів стосовно візантійської церкви, культури, освіти. Яскравим свідченням цих тенденцій у період початку феодальної роздробленості стала поява на давньоруській суспільній арені визначної постаті Климента Смолятича. Суспільна діяльність і світогляд митрополита реконструюються за низкою першоджерел (Іпатіївський, Лаврентіївський, Никонівський літописи, “Послання”, “Запитання Кирика”). Тексти даних джерел у світлі обраних методів дослідження тлумачаться в нашому дослідженні як поле смислів і водночас як “об’єктивізація життя” творчого індивіда.

Становлення педагогічних поглядів Климента Смолятича відбулося під впливом обрання його на митрополичу кафедру без згоди константинопольського патріарха, що можна розцінювати як вияв боротьби за автокефалію давньоукраїнської церкви і водночас як виховний приклад для наступних поколінь визвольного руху в Україні. Вірогідне походження Климента Смолятича із Смоленська, де на той час помітним був вплив грецької і латинської грамотності, уможливило отримання мислителем високої європейської освіти. Дана освіта створила сприятливі світоглядні передумови для діалогічного переосмислення митрополитом візантизму: Смолятич підтримує моральні й освітні вияви цієї традиції, однак заперечує її церковно-державні аспекти. Парадоксальність подібного ставлення до Візантії пояснюється відповідно до загальних закономірностей розвитку культури Київської Русі XII ст., яка в зазначений час переживала другий, конфліктний, етап взаємодії з візантійською традицією: протест “культури-реципієнта” (Русь) проти “культури-донора” (Візантія), прагнення першої до урівняння своїх прав з “донором” через сприйняті від нього ж культурні надбання.

Діалог-конфлікт творчої діяльності Климента Смолятича з візантійським християнством позначається на змісті релігійно-філософської позиції мислителя. Вона складала ідейне підґрунтя його оригінальної педагогіки і характеризувалася апологією права розуму на обґрунтування релігійної догми, що зближує Климента Смолятича з найвидатнішими представниками західнохристиянської (Росцелін, П.Абеляр) та східнохристиянської (М.Пселл, І.Італ, Володимир Мономах, Данило Заточеник) богословської традиції раціоналізму. З історико-педагогічної точки зору вона означала початок інтелектуалізації навчально-виховного процесу Середньовіччя, його поступовий рух до відновлення традиційної для античної пайдеї

єдності знання, філософії (у формі педагогічно спрямованого екзегезису, символічного тлумачення Святого Письма) та виховання. Викладене вище дозволяє констатувати визначну роль візантійської традиції в усвідомленні Климентом Смолятичем необхідності забезпечення гармонії розумового, емоційно-чуттєвого та практичного розвитку особистості.

Раціоналістичні орієнтації Климента Смолятича визначають особливе місце античної спадщини в його поглядах, щодо якої доцільним є розмежування реальних запозичень еллінської традиції в давньоруській культурі (так звані античні “реальності”) та уявлень давніх русичів про античну культуру (так звані античні “реалії”). Античні “реалії” цілком свідомо висловлені Климентом Смолятичем у тексті його твору, зокрема в уривку, де він констатує своє світоглядне ставлення до філософії “Гомера, Арістотеля і Платона” не як до самоцілі, а як до дієвого засобу розв’язання теологічних проблем і особливо як до засобу педагогічного впливу у виховній роботі з паствою. Яскравим виявом античних “реальностей” у “Посланні” є роздуми про Премудрість Божу (Софію) з приводу тлумачення IX притчі Соломона. Ідея Премудрості у Климента Смолятича є частковим виявом концепції софійності світу, що складала внутрішній духовний стрижень київського християнства і сформувалася в процесі тривалого діалогу давньогрецьких релігійно-міфологічних і філософських уявлень з архетипами іудейської, християнської і східнослов’янської культур. Софіологічна концепція внесла у творчість Климента Смолятича оптимістичну оцінку інтелектуальних і духовних можливостей особистості. Тому віра в людину стає основою педагогічних пошуків митрополита й обумовлює його уявлення про єдність теорії і практики у вихованні.

Другий розділ “Педагогічні ідеї Климента Смолятича крізь призму діалоغو-культурологічного підходу в сучасній освіті” присвячується розглядові головних педагогічних ідей митрополита в їх порівнянні з пріоритетними напрямками реформування сучасної системи освіти. Дане співставлення виявляє високе практичне значення освітніх поглядів Климента Смолятича та здійснюється з метою обґрунтування глибоких коренів діалоغو-культурологічного підходу в освіті. Основні принципи останнього: єдність філософії та освіти, діалогічність духовної культури вчителя, полікультурність, єдність навчання, виховання й розвитку особистості, – виокремлені на підставі аналізу сучасних педагогічних розробок (В.Андрущенко, Г.Балл, В.Біблер, В.Бондар, В.Возняк, І.Зязюн, В.Лутай, О.Мороз, О.Савченко, О.Шевнюк), зароджуються в середньовічній педагогіці східних слов’ян й набувають подальшого розвитку в освітній практиці братських шкіл, козацькій системі виховання, педагогічній думці Г.Сковороди, П.Юркевича, Т.Шевченка, К.Ушинського, М.Драгоманова, Б.Грінченка, Г.Ващенко, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін.

Серед перелічених принципів особливе значення має принцип єдності філософії та освіти. Він означає, що здійснення основної мети освіти – формування активного суб’єкту

діяльності і спілкування (“людини культури”) – відбувається на базі досягнень філософії освіти через діалог різноманітних світоглядних систем. Витоки даного принципу сягають педагогічного світогляду Київської Русі, у межах якого одухотворений людський розум (Софія) розцінювався як шлях до пізнання Бога, а отже, і як спосіб морального виховання, освіти, “просвіти” людини. Про сповідування Климентом Смолятичем педагогічного тлумачення філософії як настанови на духовне вдосконалення особистості свідчить відповідність декларованих митрополитом світоглядних орієнтирів (аскеза, знання, освіта й виховання) його реальній практичній діяльності ченця, книжника і філософа (учителя). Це дозволяє обґрунтувати правомірність застосування до способу мислення Смолятича терміну “філософія педагогіки” (пор. з термінами “філософія виховання” в С.Русової, “філософія дії” у В.Олексюка; назвою сучасної науки “філософія освіти”). Витоки традицій філософії педагогіки заглиблюються у ґрунт успадкованого Київською Руссю через візантійське християнство античного розуміння філософії як морального наставництва (Сократ).

Софійна спрямованість поглядів Клиmenta Смолятича обумовлює гуманістичні цілепокладання його педагогіки, що виявляють схожість із сучасними вимогами до професійно-педагогічної культури вчителя, формуючим світоглядним принципом якої повинне бути толерантне ставлення до особистості вихованця, або діалогічність. У педагогічній думці Київської Русі остання висловлюється через християнське вчення про любов, яке формує образ людини в антропологічній концепції Клиmenta Смолятича. Це людина-діяч, людина-творець, “співавтор” Бога в справі творення. Перехідне положення цієї людини як двоїстої (тілесно-духовної) істоти між божественним і земним в ієрархії християнської картини світу визначає кінцеву мету людського існування: набуття духовної свободи через служіння Богу, за умов тривалого і драматичного процесу морального виховання й самовиховання. При цьому невід’ємним атрибутом такого служіння є “нестяжательство” – безкорисливість, зневага до матеріального, аскетична відмова від багатства. Звідси й відповідні виховні цінності: духовність, розум, знання, творчість, тобто усвідомлена активна діяльність, спрямована на здійснення людського призначення до любові, добра, святості, милосердя, взаєморозуміння. Тонкий психологізм образу святості на Русі вказує на діалогічність духовної культури київських наставників, що важливо для формування творчої особистості сучасного вчителя.

Суттєвим виявом діалогічності в аспекті світоглядного ставлення рівноправних суб’єктів педагогічного процесу до іноземних історико-культурних традицій є принцип полікультурності – у сучасному розумінні гармонійний зв’язок змісту навчання і виховання із загальнолюдськими, національними та регіональними цінностями культури, засвоєння яких на основі вільного самовизначення сприяє формуванню національної свідомості. Даний принцип зароджується в педагогічній думці Київської Русі, зокрема у творчості Клиmenta Смолятича, де

він репрезентований переважно як імпліцитна складова історіософських й суспільно-політичних поглядів митрополита. Сутність останніх виявляється через здійснене в дослідженні порівняння їх з творчістю попередника й однодумця Климента митрополита Іларіона (XI ст.). Обидва репрезентують на києворуському ґрунті національний варіант християнської історичної концепції, відмінною рисою якого є усвідомлення Руської землі як “богообраної країни”, здатної до діалогу з усіма народами через “просвітлення” християнською мудрістю (Благодаттю). Тому програма суспільної виховної діяльності Смолятича формується на засадах гуманізму, діалогізму й софійності.

Педагогічні погляди Климента Смолятича втілювалися в його освітній практиці, яка полягала у здійсненні митрополитом приватного викладання в межах керованого ним угруповання книжників. Цей гурток нарівні з іншими церковними просвітницькими організаціями був типовим для середньовічного періоду варіантом регулярної школи. У ньому виховання тісно пов’язувалося з навчанням, методами якого були: переклад і написання книг, релігійні диспути, екзегетичні студії, змагання із схедеографії (укладання лексиконів). Єдність навчання, виховання й розвитку особистості як принцип освітньої діяльності Климента Смолятича набуває сьогодні особливого значення та визначає перспективи впровадження поглядів Климента Смолятича в сучасну практику навчання й виховання. З метою світоглядної підготовки сучасного вчителя відповідно до цінностей культури та діалогу культур у процесі дослідження розроблено й теоретично обґрунтовано програму інтегрованого спеціального навчального курсу “Діалог культур і релігійно-освітня спадщина Київської Русі” (14 годин аудиторних занять). Програма призначена для студентів відділень “Культурологія” та “Релігієзнавство”, містить лекційний курс (10 годин), завдання до семінарів (4 години), тематику самостійної роботи студентів за модульно-рейтинговою системою (8 годин) і пройшла апробацію в Інституті історії та філософії педагогічної освіти Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Зміст курсу має міждисциплінарний характер і поєднує педагогічні, філософські, культурологічні, релігієзнавчі підходи до аналізу освітніх явищ. Результати використання матеріалів дослідження в роботі студентського наукового гуртка, лекціях з релігієзнавства та культурології показали зростання зацікавленості студентів педагогічними поглядами Климента Смолятича, проблемою діалогу культур та його впливу на становлення національних цінностей освіти, що обумовлює доцільність введення даного курсу у варіативну частину навчальних планів вищих педагогічних навчальних закладів.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведене теоретичне узагальнення й нове вирішення наукової проблеми осмислення світоглядних та освітніх засад педагогічного спадку вітчизняних мислителів Княжої доби, зокрема творчості митрополита Климента Смолятича, що виявляється в цілісному системному аналізі педагогічних поглядів митрополита крізь призму діалогу різних культурних традицій задля поглиблення гуманістичної та культурологічної проблематики змісту вищої педагогічної освіти в Україні.

1. Доцільність застосування діалогового підходу як методологічної засади дослідження освітньо-виховного досвіду Київської Русі базується на результатах аналізу сучасних концептуальних підходів історико-педагогічної науки в Україні (цивілізаційний, культурно-антропологічний, аксіологічний, формаційний), характерною рисою яких є тяжіння до цілісного системного осмислення історико-педагогічного процесу як органічної складової культурно-цивілізаційного поступу в контексті взаємодії культур. Правомірність обрання зазначеного підходу підтверджується в процесі огляду історіографії педагогіки Київської Русі за період від II половини XIX до початку XXI ст., який виявляє складність повного розкриття сутності педагогічної думки Княжої доби в контексті класичної раціоналістичної методології. Діалогічність педагогічної культури Київської Русі полягає в її здатності до співробітництва, відкритості. Дана особливість виявляє себе через процес взаємодії слов'янської освіти з численними національними та історичними традиціями: античною, візантійською, болгарською, західноєвропейською, іудейською, далекосхідною.

2. Розкриття способів давньоруського діалогу культур XII ст. у творчій життєдіяльності митрополита Климента Смолятича допомогло встановити, що головну роль у міжкультурній взаємодії відігравали Візантія й античність. Аналіз високої грецької освіченості Климента Смолятича дозволив констатувати наявність сприятливих світоглядних передумов для творчої трансляції ним на слов'янський ґрунт засад візантійського раціоналізму (оголошення розуму рівноцінним з вірою засобом пізнання Бога). Педагогічний зміст релігійного раціоналізму полягає у виховному розумінні богопізнання як педагогічного процесу (залучення особистості до етичного ідеалу), що підлягає інтелектуалізації на засадах єдності книжного знання і морально-релігійного виховання.

За таких умов антична культурна спадщина, щодо репрезентації якої у творчості Климента Смолятича було виокремлено об'єктивні, здебільшого підсвідомі, запозичення ("реальності") та суб'єктивні, свідомо висловлені автором, уявлення ("реалії"), відігравала, на думку митрополита, роль ефективного знаряддя розуму в процесі релігійного дослідження, навчання і виховання. Античні "реальності" імпліцитно містяться в окремих фрагментах тексту Климентового твору як полісемантичного знакового комплексу (зокрема в уривку про Премудрість Божу) та виявляються за допомогою методики герменевтичного тлумачення.

3. Педагогічні погляди Климента Смолятича сформувалися в контексті філософування в межах богословської концепції софійності буття, складеної в результаті діалогу античних, іудейських, християнських та східнослов'янських уявлень про світ як про одухотворений Богом простір (“храм”). Дотримання даної концепції визначило педагогічний зміст і спрямованість його творчості, що позначилися, зокрема, на сповідуваним ним сформульованій ще Сократом ідеї філософії як програми морального виховання людини, яка скеровується до праведного життя через особистий приклад філософа-вчителя. Зазначене дозволяє застосувати до педагогічно зорієнтованого мислення Смолятича категорію “філософія педагогіки”, що є своєрідним середньовічним прообразом сучасної філософії освіти.

Софійність педагогічних поглядів Климента Смолятича визначає їх гуманістичний характер, що віддзеркалюється в антропологічному ідеалі, розробленому митрополитом: це образ праведника, патріота й просвітянина, здатного до активної творчої діяльності заради досягнення образу святості, самовиховання і перевиховання, безкорисливого служіння людям, істині, Богу. Відповідно головними виховними цінностями Климент проголошує розум, знання, аскезу, творчість, піклування про добробут і духовний розвиток вихованця, що в контексті педагогічної думки Київської Русі створює передумови для утвердження в національній системі виховання принципу діалогічності культури вчителя.

Органічним продовженням педагогіки митрополита є його історіософські та суспільно-політичні уявлення. Вони формуються в результаті поширення її основних положень з окремої людини на все суспільство. Це перетворює провіденційно зумовлений історичний поступ у глобальний проект виховання за трьома “стадіями”: Заповіт, Закон, Благодать (пор. з Іларіоном). За даною періодизацією Київська Русь як “богообрана країна” і спадкоємець високих духовних надбань християнства стає рівноправною з Візантією. Тому основними принципами виховної програми Климента Смолятича в масштабі суспільства є гуманізм, діалогізм і софійність. Ідея формування національної самосвідомості через діалог культур, що прослідковується в поглядах Климента Смолятича на патріотичне виховання, дозволяє вбачати в останніх зародження сучасного принципу полікультурності освіти.

4. З'ясовано особливості практичної реалізації педагогічних поглядів Климента Смолятича. По-перше, освітня практика митрополита здійснювалася в межах приватного вченого гуртка. По-друге, у роботі даного гуртка має місце поєднання проповідницької та викладацької діяльності, морально-релігійного виховання та навчання книжній грамотності. По-третє, навчанню підлягають особи різного віку, оскільки виховання як процес досягнення духовного ідеалу набуває форм самовиховання й перевиховання і триває все життя. Тому в навчально-виховній діяльності застосовуються активні, діалогові методи: диспути, змагання, символічні тлумачення текстів. Єдність дидактичної, виховної і розвивальної складових

педагогічного процесу в освітній практиці Климента Смолятича засвідчує високу роль давньоукраїнської інтелігенції в діалогізації національної освіти, в утвердженні її оригінальних філософсько-гуманістичних традицій.

Системний аналіз педагогічних поглядів Климента Смолятича дозволив виявити самобутні освітні ідеї мислителя. Вони складають органічну єдність з релігійно-філософськими цінностями Середньовіччя, сформувалися в контексті діалогу різних культур і тому висловлювалися митрополитом через зібрання цитат (“текстів у текстах”). Це дозволяє констатувати значний вплив повчальних ідей митрополита на культурний поступ Київської Русі в XII ст. Вони сприяли зародженню у вітчизняній освіті означеного часу окремих елементів діалого-культурологічного підходу, який визначив демократичну суть давньоруської педагогіки, перейшов у спадок до наступних періодів історико-педагогічного процесу в Україні та обумовив актуальність поглядів Климента Смолятича в контексті освіти XXI ст.

Перспективи впровадження педагогічних поглядів митрополита в практику сучасної освіти визначаються в контексті зміцнення поліконцептуальних засад історії педагогіки як навчальної дисципліни, її міжпредметних зв'язків з історією філософії, філософією освіти, культурологією, релігієзнавством та ін. Тому введений до навчального обігу матеріал можна використовувати при вивченні тем з історії педагогіки Київської Русі й Середньовіччя, християнських систем виховання, етико-гуманістичних традицій національної освіти. Дане впровадження доцільно спрямовувати в першу чергу на поглиблення культурологічної проблематики змісту професійної підготовки вчителів, до складу якого включається інформація про виокремлені в дослідженні педагогічні цінності киеворусичів щодо морально-духовного, розумового, екологічного, патріотичного виховання особистості на принципах гуманізму та діалогічності. Творче засвоєння майбутніми вчителями даної інформації з метою її подальшого відтворення на аксіологічному рівні вбачається за такими напрямками: викладання загальних курсів з педагогіки, історії педагогіки, філософії, історії філософії, філософії освіти, релігієзнавства, етики, культурології, історії української та зарубіжної культури, історії України; розробка окремих спеціальних курсів з діалогу культур; підготовка відповідних розділів навчальних програм, підручників і посібників із зазначених дисциплін. На основі вивчення педагогічних ідей Климента Смолятича, новітньої філософської, культурологічної та педагогічної літератури розроблено авторську програму навчального курсу “Діалог культур і релігійно-освітня спадщина Київської Русі”, який має пізнавальне й виховне значення в контексті системи підготовки сучасного вчителя.

Проведене дослідження не претендує на всебічне висвітлення педагогічної спадщини Климента Смолятича та засвідчує необхідність подальшого дослідження проблеми за такими основними напрямками: педагогічна спадщина Київської Русі в контексті культурологічно

зорієнтованого навчання; діалог культур як філософсько-гуманістична традиція освіти Київської Русі; християнська мораль як основа педагогічної думки Київської Русі у творчості митрополита Климента Смолятича.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

1. Більченко Є.В. Філософія педагогіки Климента Смолятича // Наука і сучасність. – Том 41. – К., 2003. – С. 55-72.
2. Більченко Є.В. Ідея прогресу у педагогічній системі Климента Смолятича // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. Педагогічні та історичні науки. – Том 54. – К., 2003. – С. 12-23.
3. Більченко Є. Про застосування міждисциплінарного підходу у вивченні педагогічної думки Київської Русі (на прикладі творчості Климента Смолятича) // Рідна школа. – 2004. – № 3. – С. 71-73.
4. Більченко Є. Виховні цінності Климента Смолятича // Вища освіта України. – 2004. – № 3 (13). – С. 110-112.
5. Більченко Є. Образ людини у гуманістичній педагогіці Климента Смолятича // Рідна школа. – 2004. – № 6. – С. 58-61.
6. Більченко Є. Навчання русичів за кордоном: візантійська освіта Климента Смолятича // Шлях освіти. – 2004. – № 4. – С. 43-46.
7. Більченко Є. Педагогічні аспекти картини світу Київської Русі // Рідна школа. – 2005. – № 2. – С. 76-79.
8. Більченко Є.В. Біблія у давньоруській культурі: педагогічний зміст окремих старозавітних образів у творчості Климента Смолятича // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – 2004. – № 2 (15). – С. 86-92.
9. Більченко Є. Роль митрополита Климента Смолятича у розвитку освіти на Русі в XII ст. // Наукові записки НПУ ім. М.П. Драгоманова. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія. – Том 14. – К., 2004. – С. 13-22.
10. Більченко Є.В. Антична традиція в культурі Київської Русі: софійність поглядів Климента Смолятича // Культура і сучасність. – 2005. – № 1. – С. 57-62.
11. Більченко Є. Традиція діалогізму в українській культурі: слово про Біблію у творчості Климента Смолятича і Григорія Сковороди // Матеріали наукових конференцій “Державно-церковні відносини в Україні у контексті сучасного європейського досвіду” та “Релігієзнавство в структурі навчально-виховного процесу вузу”. – К.: VIP, 2004. – С. 185-193.

АНОТАЦІЇ

Більченко Є.В. Педагогічні погляди Климента Смолятича в контексті діалогу культур. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Національний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова. – Київ, 2006.

Дисертація присвячена системному аналізу педагогічних поглядів давньоруського митрополита Климента Смолятича (XII ст.) крізь призму діалогу культур як філософсько-гуманістичної традиції вітчизняної освіти і виховання.

У дисертаційному дослідженні розглянуто особливості світогляду і творчої життєдіяльності Климента Смолятича, педагогічну персоналію якого визначено як своєрідний феномен взаємодії історико-культурних й освітніх традицій (античної, візантійської, болгарської, західноєвропейської, іудейської, далекосхідної, місцевої).

Виокремлено й теоретично обґрунтовано педагогічні зміст і спрямованість світоглядної позиції митрополита як “філософії педагогіки”. Діалогові аспекти філософсько-педагогічної думки Смолятича розкрито на прикладі гуманістичних цілепокладань (образу людини) та виховних цінностей його творчості, побудованої на засадах полікультурності й зорієнтованої на формування цілісної особистості в єдності її навчання, виховання й розвитку.

На підставі розкриття діалогової сутності педагогічних поглядів Климента Смолятича окреслено перспективи їх упровадження в практику сучасної освіти, особливо з урахуванням пріоритетів діалого-культурологічного підходу.

Ключові слова: діалог культур, педагогічна персоналія, філософія педагогіки, гуманістичні цілепокладання, образ людини, виховні цінності, полікультурність, діалого-культурологічний підхід.

Бильченко Е.В. Педагогические взгляды Климента Смолятича в контексте диалога культур. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Национальный педагогический университет им. М.П.Драгоманова. – Киев, 2006.

Диссертация посвящена системному анализу педагогических взглядов древнерусского митрополита и мыслителя Климента Смолятича (XII в.) сквозь призму диалога культур как философско-гуманистической традиции отечественного образования и воспитания. При этом обосновывается необходимость применения диалогового подхода как методологии историко-педагогического исследования духовного наследия Киевской Руси. Правомерность приложения к последнему категории “диалог культур” опирается на результаты изучения современных концептуальных подходов развития историко-педагогической науки в Украине и подтверждается в процессе обзора историографии по вопросам древнерусской школы и педагогической мысли за период от II половины XIX до начала XXI вв.

В результате исследования культуры и просвещения Древней Руси в контексте диалога культур выделено и теоретически обосновано такое их свойство, как диалогичность (способность к взаимодействию). Очерчены причины, характер и конкретные проявления древнерусской диалогичности, отраженные, в частности, в жизни и творчестве Климента Смолятича. В связи с этим в диссертационном исследовании рассмотрены особенности мировоззрения и творческой жизнедеятельности митрополита, педагогическая персоналия которого определяется как своеобразный феномен взаимодействия и взаимообогащения (диалога) различных историко-культурных и образовательных традиций (античной, византийской, болгарской, западноевропейской, иудейской, дальневосточной) с опорой на развитую местную духовную культуру.

При этом установлены способы функционирования в творчестве Смолятича вышеуказанных традиций. Обоснована целесообразность разграничения их объективного заимствования и субъективных представлений автора о них. Отслежены основные морально-этические, религиозно-философские, богословские положения, привнесенные в творчество мыслителя из многочисленных внешних источников и составившие идейные предпосылки его оригинальных педагогических взглядов. Главное внимание в данном случае уделено выявлению сложного соотношения деятельности и творчества Климента Смолятича с византийскими и античными культурно-образовательными ценностями, в контексте взаимодействия которых формировалось мировоззрение Смолятича как средневекового христианского книжника и учителя.

В результате изучения толерантного, диалогичного, отношения митрополита к достижениям чужих культур, рассматриваемым им в качестве основы морального становления личности, выявлены и теоретически обоснованы педагогические приоритеты его

мировоззренческой позиции как “философии педагогики”, прообраза современной философии образования. Путем сравнительного анализа летописных данных и содержания “Послания” Смолятича подтверждены его представления о единстве теории и практики в воспитании личности, главным методом которого провозглашается нравственный личный пример наставника.

Диалоговая сущность образовательной мысли Смолятича раскрыта на примере гуманистических целей (образ активного, созидательного, мыслящего человека) и гуманистических воспитательных ценностей (знание, разум, творчество) педагогики мыслителя. Отслежены ее основные принципы и особенности (поликультурность, диалогичность духовной культуры учителя, имплицитная включенность в религиозно-философский контекст, ориентация на формирование целостной личности в единстве ее обучения, воспитания и развития). Раскрыты механизмы реализации воспитательной программы Климента Смолятича, определившие сущность и содержание его образовательной практики как составляющей древнерусской школьной традиции XII в. В свете вышеуказанных принципов обоснованы самобытность, актуальность и практическое значение педагогической мысли Климента Смолятича, стоявшего у истоков формирования гуманистической традиции в национальной школе.

На основании раскрытия диалоговых аспектов оригинальных философско-гуманистических образовательных идей Климента Смолятича очерчены перспективы их внедрения в практику современного образования, в частности в содержание учебно-воспитательного процесса в высшей педагогической школе с учетом ее обращения к технологии диалого-культурологического подхода.

Ключевые слова: диалог культур, педагогическая персоналия, философия педагогики, гуманистические цели, образ человека, воспитательные ценности, поликультурность, диалого-культурологический подход.

Bilchenko Y.V. Pedagogical Views of Klyment Smolyatych in Context of Dialog of Cultures. – Manuscript.

A thesis on academic degree of candidate of pedagogical science graduation on specialty 13.00.01 – general pedagogic and the history of pedagogic. – M.P. Dragomanov National Pedagogical University. – Kiev, 2006.

A thesis is dedicated to system analysis of pedagogical views of Old Russian metropolitan Klyment Smolyatych (XII century) in the light of a dialog of cultures as a philosophic and humanistic tradition of native education and upbringing.

Peculiarities of world view and creative action of Klyment Smolyatych, whose pedagogical person is determined as original phenomenon of interaction of historical, culture and educational traditions (antique, Byzantine, Bulgarian, Western European, Judaic, Far Eastern and local) are considered in thesis.

Pedagogical matter and direction of world view position of metropolitan as "philosophy of pedagogic" are separated and theoretically founded. Dialog aspects of philosophic and pedagogical conception of Smolyatych are shown by the example of humanistic purposefulness (of human image) and of educational values of his creative work, based on the principles of poly culture and directed on integrity of personality in unity of its education, upbringing and development.

Perspectives of pedagogical views of Klyment Smolyatych application to modern educational practice are described on the basis of its dialog essence opening, taking into account priorities of dialog and culture method especially.

Key words: dialog of cultures, pedagogical person, philosophy of pedagogic, humanistic purposefulness, human image, educational values, poly culture, dialog and culture method.